

ISSN: 2146-1961

Yüksel, L. & Demir, K. (2022). Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin Bilgilendirici Metin Özetleme Biçimleri, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 13(49), 901-920.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3140>

Makale Türü (ArticleType): Araştırma Makalesi

TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİLENDİRİCİ METİN ÖZETLEME BİÇİMLERİ

Latife YÜKSEL

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Mustafa Ayten Aydın Anadolu Lisesi Antalya, Türkiye, latifeozsoy@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9824-8132

Kenan DEMİR

Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Burdur, Türkiye, kenandemirkfe@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1111-2097

Gönderim tarihi: 23.03.2022

Kabul tarihi: 18.07.2022

Yayın tarihi: 01.09.2022

Öz

Bu çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarından bilgilendirici bir metni nasıl özetlediklerini belirlemek için Türkçe dersi öğretim programında yer alan açıklamaları özetlemeleri istenmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının özetleme konusundaki durumlarını belirlemek için “gerçek durum çalışması” kullanılmış ve tipik durum örnekleme yoluyla seçilen bir üniversiteden 51 öğretmen adayı araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Özet metinlerdeki her bir cümle tek tek anlamlı olarak okunmuş, cümlenin önceki ve sonraki cümle ya da anlamla bağlantısı kontrol edilmiştir. Bu analiz sonucunda “Biçimsel İnceleme”, “İçerik İnceleme”, “Dilbilgisi-Yazım”, “Gözden Geçirme”, “Özetleme Anlayışları” ve “Okuma” olmak üzere 6 ana temaya ulaşılmıştır. Ancak içerik analizi ile derinleştirilen incelemede bu temaların daha fazla alt temadan oluştuğu belirlenmiştir. Verilerin analizi sonucunda öğretmen adaylarının özet metinlerinde başlık kullandıkları, başlık seçiminde amaç davranışı daha çok tercih ettikleri, ana metnin şekil özelliklerine dikkat eden öğrencilerin özet metinlerinde de ana metnin başlık yapısını koruduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının özet metinlerinin giriş bölümlerinde özet yapma amaçlarına ve sonuç bölümünde metni toparlayıcı ifadelerle yer vermedikleri belirlenmiştir. Özet metinler incelendiğinde içerik oluşturma temasında öğretmen adaylarının özetleme yaparken birbirinden farklı metin özetleme stratejilerini bir arada kullandıkları, ifade tarzı bakımından da ana metnin yazarının tarzına bağlı kaldıkları ve anlatımda nesnel bir tavır takındıkları ortaya çıkmıştır. Noktalama, yazım ve bağdaşıklık alt başlıklarını kapsayan dil bilgisi temasında ise öğretmen adaylarının özet metinlerinin birçok hata barındırdığı görülmüştür. Öğretmen adayı öğrencilerin özet metin algılarının değişkenlik gösterdiği ancak çoğunlukla özeti ana metnin daha da kısaltılmış hali olarak düşündükleri belirlenmiştir. Özet metinlerden öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun özet metni oluştururken ana metnin tamamını okuduğu ve özetlerin ana metnin tamamını yansıttığı ancak özetleme sonrasında metinlerin gözden geçirilmediği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Metin özetleme, bilgilendirici metin, özetleme stratejileri, Türkçe dersi öğretim programı, Türkçe öğretmenliği.

INFORMATIVE TEXT SUMMARY STYLES OF TURKISH TEACHING DEPARTMENT STUDENTS

ABSTRACT

In this study, Turkish prospective teachers were asked to summarize the explanations in the Turkish lesson curriculum in order to determine how they summarize an informative text. In the research, "real case study" was used to determine the situations of pre-service teachers about summarizing, and prospective teachers selected through typical case sampling voluntarily participated in the study. Each sentence in the summary texts was read with meaning, and the connection of the sentence with the previous and next sentence or meaning was checked. As a result of this analysis, the themes of "Formal Analysis", "Content", "Grammar-Spelling", "Review", "Summarizing Understandings" and "Reading" were reached. In the findings, it was seen that the student teachers used the title in the summary texts, preferred the purpose behavior in the selection of the title, and the students who preserved the shape features of the main text also preserved the title structure. It was determined that the prospective did not state their purpose of making the summary in the introduction parts of the summary texts and they did not gather the text in the conclusion part. It was determined that the prospective used different text summarization strategies together in creating the content, they adhered to the style of the main text writer, and they were objective in the narration. In the sub-headings of punctuation, spelling and coherence, it was seen that the summary texts of the prospective contained many errors. It was determined that these students' perceptions of the summary text varied, but mostly they thought of the summary as an abbreviated version of the main text. It was determined that the majority of the students read the entire main text while creating the summary text and the summary texts reflected the main text, but the texts that emerged after the summary were not reviewed.

Keywords: Text summarization, informative text, summarizing strategies, Turkish lesson curriculum, Turkish teaching

GİRİŞ

Bilgi kaynaklarının çoğalması, bu kaynaklara ulaşımın kolaylaşması ve bilginin çok hızlı değişim göstermesi günümüz teknolojik gelişmelerinin bir getirisidir. Ancak bilginin çok yoğun ve hızlı üretimi, değişimi ve paylaşımı; bireylerin doğru bilgiyi ayırt etme, bilgiyi anlamlandırma ve bilgiler arasında ilişki kurma gibi stratejik becerilere sahip olmasını da gerekli kılmaktadır. Çok hızlı üretilen, yayılan aynı hızda tüketilen bilginin anlamlı şekilde öğrenilebilmesi ancak eleştirel düşünme, problem çözme, özetleme gibi stratejik öneme sahip düşünme ve öğrenme becerilerinin kullanılmasını gerektirir. Bu stratejik beceriler; bireylerin önemli ve önemsiz bilgiyi ayırt etmesi, düşünürken tümevarım ve tümden gelim gibi düşünme becerilerini kullanabilmesini, bilgide tekrarlanan yapıları fark ederek bundan kaçınmasını ve verilerden sonuç çıkarma gibi işlemleri yapabilmesini sağlar (Turgut ve Baykul, 2014).

Bu çalışmada çok farklı biçimlerde tanımlanan ve bireylerin stratejik bilgileri kullanmalarını gerektiren özetleme becerisi üzerinde durulmuştur. Özetleme; dinleme ve okuma yoluyla elde edilen bilgilerin farklı zihinsel işlemlerden geçirilmesi, anlamlandırılmış olarak yazılı veya sözlü olarak ifade edilmesi ve okunan ya da dinlenen bir metnin ana hatlarıyla yazıya geçirilmesi olarak ifade edilmektedir (Kurnaz ve Akaydın, 2015; Duran ve Özdil, 2018). Çetinkaya, Şentürk ve Dikici (2020) ise özetlemeyi ana metni okuyan ya da dinleyen bireyin seçme, yerleştirme, yorumlama, genelleme ve keşfetme gibi üst bilişsel stratejilerini işleterek daha kısa bir metin oluşturması olarak betimlemektedir. Özetleme, bireyin bir yazıyı metnin özüne bağlı kalarak kendi ifadeleri ile yeniden ve kısa bir şekilde yazması (Epcapan, 2018); dinleme ve okuma yoluyla elde edilen bilgilerin sıralama, sınıflama, ilişkilendirme, sorgulama, değerlendirme gibi zihinsel işlemlerle birleştirilmesi, anlamlandırılmasıdır (Karatay ve Okur, 2012; Okur, 2011). Babar (2013) bir metnin özetini, bir veya daha fazla metinden üretilen, önemli bilgileri özgün metinden aktarılan ve daha kısa olan bir metin olarak ifade etmektedir. Yine Llorent (2006) ise özeti; bir veya daha fazla metinden üretilen, özgün metin(ler)deki bilgilerin önemli bir bölümünü içeren ve özgün metin(ler)in yarısından uzun olmayan metin olarak tanımlamaktadır. Görgen (1999) özetlemenin bir kısaltma olduğunu belirtmekte; Idris, Baba ve Abdullah (2011) özet yazmanın okullarda öğretilen bir beceri olduğunu ifade ederken özeti var olan bir metnin kısaltılmış hali olarak tanımlamaktadırlar. Hovy ve Yew Lin (1999) özeti; ana metinlerin en önemli bilgilerine sahip ve içeriği ana metinlerin yarısından az olan, bir veya daha fazla metne dayanan bir metin olarak tanımlarken, Moratanch ve Chitrakala (2017) özgün bir metin belgesinden göze çarpan bilgileri elde etme süreci olarak ifade etmektedir. Genel olarak özetleme, özet yazma ya da özet çıkarma okuma sonrasında okuyucunun metindeki ana fikri bulması, gereksiz ayrıntıları çıkarması, metnin yapısını ve düşünce akışını bozmadan kendi kelime ve cümleleriyle bazı stratejileri kullanarak metni kısaltması olarak kabul görmektedir (Bulut ve Akyol, 2014).

Bir metni özet haline getirmek için yapılan tüm eylemleri açıklamada özetleme terimi kullanılırken, bu eylemler sonunda ortaya çıkan ürünün karşılığı olarak ise özet kavramı kullanılmaktadır. Özetleme ile verilen bu tanımlamaların yanı sıra alan yazında özetleme farklı işlevlerle de nitelendirilmektedir. İşlevsel olarak özetleme etkin çalışma ve öğrenme stratejisi (Senemoğlu, 2007); okunan bir metnin anlaşılıp anlaşılmadığının yordayıcısı, anlamlandırmayı artırıcı bir etkinlik (Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012), okuduğunu anlamının öncesinde ve

sonrasında rol alan (Duran ve Özdil, 2018) ve okuma-yazma becerisinde olgunlaşma gerektiren (Akt. Çetinkaya, Şentürk ve Dikici), dil eğitiminde son derece önemli (Ülper ve Karagül, 2011), sadece akademik alanda değil bireylerin hayatın her alanında ihtiyaç duyacağı (Epçapan, 2018) bir yorumlama becerisi ve üretken bir iştir (Zenci, 2020). Bireylere bilgiyi hatırlayıp uzun süreli belleğe atma, anlamak için okuyup önemli fikirleri ayırt etme ile bilgiyi kendi sözcüklerine dönüştürerek ifade etme (Senemoğlu, 2007), öğrenme eksiklerini ortaya koyma ve yazılı sınavlara hazırlanma (Eyüp vd., 2012), okuduğunu anlama ve anladığını ifade etme (Kurnaz ve Akaydın, 2015), okudukları ile kendi bilgileri arasında bağ kurmayı kolaylaştırma (Okur, 2011), metnin parça bütün ilişkisini ortaya koyma (Epçapan, 2018) ve mantıksal düşünmeyi sağlama gibi faydaları olan özetleme için “seçme” ve “kısaltma” olmak üzere en az iki düşünme biçimi gereklidir (Anderson vd., 1988). Seçme, özet metne alınacak ya da metinden dışarıda bırakılacak alanların belirlenmesi işlemidir. Özetlemeyi bir edim olarak ortaya koyan Çıkrıkçı (2008) metnin önemli yerlerini seçmeyi, özetlemenin temel alt eylemi olarak betimlemektedir. Kısaltma ise metni genel düzeyden özel düzeye getirmektir (Anderson vd., 1988). Çıkrıkçı (2008) önemli olan bilgiyi daha az önemli olan bilgidan ayırt etme işlemi özetlemede işlevsel kısaltma olarak adlandır ki bu da özet metin niceliksel olarak kısılırken düşünsel çatinın daraltılmamasına vurgu yapar. Başka bir deyişle ana metnin büyük ölçekli yapısından hareketle oluşturulacak özet metnin büyük ölçekli yapıdaki ana fikri kapsayıcı içerikte olması ve metnin yapısını yansıtmasıdır (Van Dijk ve Kintsch, 1983; akt. Çetinkaya, Şentürk ve Dikici, 2020). Metnin yapısını yansıtarken hacimsel olarak azaltmaya, ana yapıyı daraltmaya gidilmeli ve metnin içeriği özeti yapan kişinin ifadeleri ile aktarılmalıdır.

Öğrencilerin üniversiteye girdiklerinde uzmanlaşmaları beklenen ve akademik bir görev (Williams, 2012) olan özetlemede, özete nasıl yapılacağı ve özetleme yapılırken hangi basamakların izleneceği alanyazında yapılan birçok çalışmada belirlenmiştir (Eyüp vd., 2012; Çıkrıkçı, 2008; Epçapan, 2018; Doğan ve Özçakmak, 2015; Okur, 2011; Bulut, 2013). Bu çalışmalarda özetleme sürecinin metni özet yapmak amaçlı okumakla başladığı, özet yaparken ana metnin yapısına bağlı kalmak, metni kendi cümleleri ile ifade etmek, metne uygun başlık belirlemek, kısa ve özlü bir metin oluşturmak, özetleme sonrası metni tekrar okumakla bitirildiği ifade edilmektedir.

Özet yazmak diğer metin türlerini oluşturmaktan farklıdır (Anderson vd., 1988). Diğer metin türlerinde bir metni kurgulamak ve sıfırdan inşa etmek söz konusuysen özetlemede var olan bir metni, o metnin çizdiği çerçeve içerisinde yine o metne sadık kalarak özetleyicinin kendi cümleleri ile ifade etmesi gerekir. Özetleme okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerinin tamamına işaret eden ve ana dili kullanma yetkinliği ile doğrudan ilişkisi bulunan bir edimdir. Kendiliğinden öğrenilmesi zor bir beceri olan özetleme yaş ilerledikçe gelişir ancak her yaş grubunda özetleme yapamayanlara rastlamak mümkündür (Anderson, vd., 1988). Dolayısıyla bu becerinin erken yaşlardan başlayarak öğrencilere öğretilmesi gerekmektedir. Özetleme okullarda işlenen bütün derslerin özünde yer alsa da özellikle amacı öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerini geliştirmek olan Türkçe Dersi Öğretim Programındaki (MEB, 2019) açıklamalarda ve ders kazanımlarında özetlemeye yer verilmiştir. Özellikle 5. Sınıftan başlayarak “Dinlediklerini/izlediklerini özetler.” ve “Okuduklarını özetler.” kazanımları 8. sınıfa kadar tekrar edilmiştir. Bu durum Türkçe dersinde özetlemeye verilen önemin

göstergesi olarak kabul edilebilir. Türkçe dersi kazanımlarını öğrencilere kazandıracak ve kazanımların düzeyini ölçecek ve Türkçe ders kitaplarında yer alan özetleme çalışmalarını da öğrencilere yaptıracak olan Türkçe öğretmenleridir. Bu sebeple de yarının Türkçe öğretmenleri olan öğretmen adaylarının bir metni nasıl özetledikleri bu çalışmada araştırma konusu olmuştur. Alanyazın incelendiğinde öğretmen ve öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini bazı değişkenler açısından belirlemeye yönelik çalışmalar görülmektedir (Deneme, 2009; Bulut, 2013; Doğan ve Özçakmak, 2014, Zenci, 2020). Bu çalışmada ise öğretmen adaylarının yaptıkları özet metinler bazı değişkenlere bağlı kalınmadan incelenmiş ve mevcut durumdan temalar ve alt temalar oluşturularak alan yazına katkı sağlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Öğrencilerin bilgiyi anlamlandırarak uzun süreli belleğe aktarmasına yardım eden özetleme etkili çalışma ve öğrenme stratejilerinden biridir (Senemoğlu, 2007). Bu çalışmada Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adayı öğrencilerin bilgilendirici bir metni nasıl özetlediklerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçtan yola çıkılarak "Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici bir metinden yaptıkları özet metinlerin özellikleri nelerdir?" sorusuna aşağıda verilen alt sorular çerçevesinde yanıt aranmıştır.

Türkçe öğretmeni adayları ana metnin biçimsel içeriğini özetlerine nasıl yansıtmıştır?

1. Türkçe öğretmeni adayları metnin içeriğini özetlerinde nasıl ifade etmiştir?
2. Türkçe öğretmeni adayları özetlerinde dil bilgisi ve yazım kurallarını nasıl kullanmıştır?
3. Türkçe öğretmeni adaylarının metni özetleme anlayışlarının özellikleri nelerdir?
4. Türkçe öğretmeni adaylarının özetledikleri metinden hareketle ana metni okuma durumları nasıldır?
5. Türkçe öğretmeni adaylarının özetledikleri metni gözden geçirme durumları nedir?

Bu çalışma Türkçe öğretmenliği bölümü 2. sınıflarında okuyan 51 öğretmen adayının özet metinleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının özetleme yaparken gereken ilgi ve özeni gösterdikleri; yaptıkları özetlemelerin daha önceki özetleme biçimlerinden farklı olmadığı, farklı zamanda ve metinlerde yaptıkları özetlemeler ile benzer özellikleri göstermiş olduğu varsayılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Çalışmada Türkçe öğretmenliği bölümü 2. sınıfta okuyan öğretmen adaylarından Türkçe Dersi Öğretim Programının (MEB, 2019) 3-19. sayfalarında yer alan açıklamalar bölümünü özetlemeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarının kendi doğal süreçleri doğrultusunda, olağan ortam ve durumlarını bozmadan yaptıkları özetlerin özellikleri "Gerçek durum çalışması" deseni ile ortaya çıkarılmıştır (Seggie ve Bayyurt, 2015; Subaşı ve Okumuş, 2017; Ozan Leylum, Odabaşı ve Kabakçı Yurdakul, 2017). Öğrencilerin yaptıkları özetler yoluyla özetleme ile ilgili gerçek durumları, özetleme sürecini nasıl düzenledikleri, ne tür stratejiler kullandıkları gibi durumları hakkında bilgi toplanmış, bu özetler aracılığı ile özetleme davranışları ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle çalışmada öğretmen

adaylarının bilgilendirici bir metni gerçek yaşamda olduğu gibi nasıl özetledikleri belirlenmiş ve bu özetlerin nitelikleri hakkında bilgi toplanmış, özetleme ile ilgili durumları betimlenmiştir.

Çalışma Grubu

Öğretmen adaylarının özetleme durumlarını ortaya çıkarmak için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 2. sınıfta okuyan 51 öğretmen adayının özetleri incelenmiştir. Öğretim ilke ve yöntemleri dersi kapsamında bu öğretmen adaylarına “Türkçe dersi öğretim programını özetliyorum” başlığı ile bir performans görevi verilmiştir. Öğretmen adaylarından bu performans görevi kapsamında ders öğretim programının açıklamalar bölümünde başlıklar halinde yer alan bilgileri özetlemeleri istenmiştir. Çalışma 2021 yılı güz döneminde yürütülmüş ve çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemi kapsamında tipik durum örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Türkçe bölümü öğrencilerinin üniversite eğitimlerinin ikinci yılı olması, eğitim alanında ve Türkçe dil bilgisi konularında dersler almış olması gibi nedenlerle özet yapma konusunda bilinçli oldukları kabul edilmiştir. Bu öğretmen adaylarının özetleme ile ilgili durumlarının olağan durumu temsil ettiği kabul edilmiş ve bu nedenle çalışma grubunun belirlenmesinde tipik durum örnekleme yolu kullanılmıştır. Tipik durum örnekleme; problem durumu ile ilgili sıra dışı olmayan, ortalama durumu yansıtan kişilerle oluşturulmaktadır (Büyükoztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Baltacı, 2018).

Çalışma için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin 02.06.2021 tarih, 2021/06 sayı ve GO2021/210 nolu kararı ile verilen etik kurul izni doğrultusunda öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü Eğitim Fakültesi Dekanlığından da E-52793143-044-72361 sayılı ve 04.10.2021 tarihli yazısı ile uygulama izni alınmıştır. Çalışmanın etik kurul raporu ile eğitim fakültesinden alınan uygulama izinleri sonrasında öğretmen adayı öğrencilerin çalışmaya gönüllü katılımını sağlamak amacıyla gerekli bilgilendirme yapılmış ve daha sonra öğrencilerden Türkçe dersi öğretim programındaki açıklamalar bölümünü özetlemeleri istenmiştir.

Veri Kaynakları ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada Türkçe bölümünde okuyan öğretmen adaylarının Türkçe dersi öğretim programına dayalı yaptıkları özetler veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Öğretmen adaylarından Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın (MEB, 2019) 3-19 sayfalarında yer alan bütün bilgi, tablo, grafik vb. metinleri okumaları ve 3 sayfayı (A4) geçmeyecek şekilde özetlemeleri istenmiştir. Bu sayfa sınırlaması dışında öğretmen adaylarına özetleme ile ilgili hiçbir kural, ölçüt ya da açıklayıcı bilgi verilmemiş ve metni nasıl özetleyecekleri konusunda bir yönlendirme yapılmamıştır. Türkçe dersi öğretim programındaki (MEB, 2019:4) içindekiler sayfasında yer alan içeriğin kelime sayıları Tablo 1'de verilmiştir.

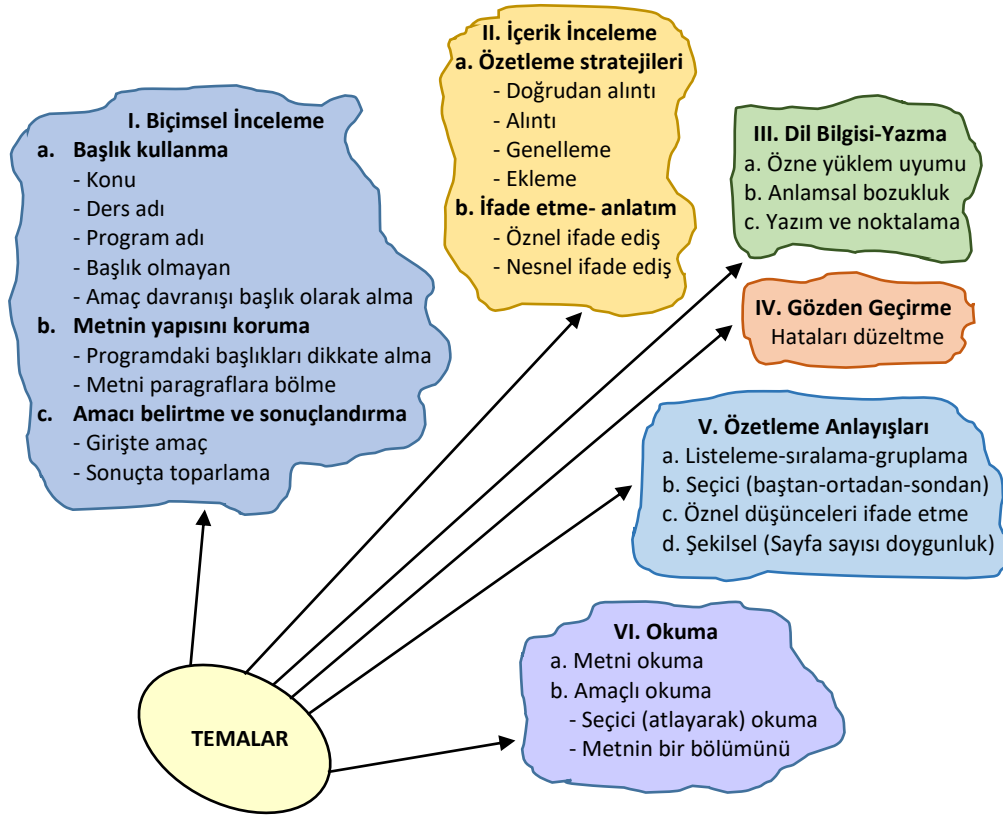
Tablo 1. Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Metin Başlıkları ve Kelime Sayıları

Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Başlıklar	Sayfa Numarası	Bölüm Kelime sayısı
1. Millî Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları	3	198
2. Öğretim Programlarının Amaçları	3-4	350
Değerlerimiz	4	231
Yetkinlikler	4-5	633
Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	6	316
Bireysel Gelişim ve Öğretim Programları	6-7	360
Sonuç	7	187
3. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanması-Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları	8	315
4. Öğrenme Öğretme Yaklaşımı	8-9	281
5. Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	9-10	451
7. 3 ve 4. Sınıf Düzeyinde Yazı Çalışmaları;	14	251
8. Temalara İlişkin Açıklamalar		
Alt Başlıklar: Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk, Birey ve Toplum, Okuma Kültürü, İletişim, Hak ve Özgürlükler, Kişisel Gelişim, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor, Zaman ve Mekân, Duygular, Doğa ve Evren, Sanat, Vatandaşlık, Çocuk Dünyası	15-16	593
9. Metin Sayısı ve Metin Türlerine İlişkin Açıklamalar	16-17	169
	Toplam	4335

Çalışmada Türkçe dersi öğretim programındaki yer alan ve Tablo 1'de verilen açıklamalar kısmındaki toplam 4335 kelimedenden oluşan metin özetlenmiştir. Ana metinde en çok kelime sayısının (633 kelime) "Yetkinlikler", en az kelime sayısının (169 kelime) "Metin Sayısı ve Metin Türlerine İlişkin Açıklamalar" alt bölümlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Etik kurul ve Fakülte izin kararından sonra gönüllü olan öğretmen adayı öğrencilerden özet metinlerini Word programında yazmaları ve elektronik posta ile göndermeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarının 185 ile 1613 kelime arasında değişen özetleri toplamda 40400 kelimelik, 80 sayfalık bir dosyada bir araya getirilmiştir. Bu bütünleştirme çalışmasında öğretmen adaylarının kimliklerini belli edecek isim, şube vb. belirteçler silinmiş, öğretmen adaylarının özet metinleri aslına sadık kalınarak aynen korunmuştur.

Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının bu özet metinleri alt problemlere göre betimsel ve devamında içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma sorularında cevap aranan özellik çalışmada ana tema kabul edilmiştir. Öğretmen adayı öğrencilerin özet metinleri sırasıyla "Özet yapmak amacıyla ana metni okuyup okumadığı", "Özet yaparken ana metnin yapısına bağlı kalıp kalmadığı", "Metni kendi cümleleri ile ifade edip etmediği", "Metne uygun başlık yazıp yazmadığı", "Kısa ve özlü bir metin oluşturup oluşturmadığı" ve "Özetleme sonrası metni tekrar okuyup okumadığı" ölçütlerine göre irdelenmiştir. Bu özellikler bağlamında özet metinlerdeki her bir cümle tek tek anlamlı olarak okunmuş, cümlenin önceki ve sonraki cümle ya da anlamla bağlantısı kontrol edilmiştir. Özetlerde bu ölçütleri oluşturan alt göstergelerin izi sürülmüştür ve bu ölçütler tema olarak kabul edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu ölçütlere göre yapılan betimsel analiz sonucunda ise öğretmen adaylarının özetlerinde yeni kodların ve temaların varlığı tespit edilmiş ve bu nedenle özet metinler içerik analizi ile tekrar incelenmiştir. Betimsel ve içerik analiziyle ulaşılan 6 ana tema ve alt temalar Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Özetleme ile İlgili Temalar ve Alt Temalar

Öğretmen adaylarının özet metinleri betimsel ve içerik analizi ile incelenmesi iki araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar birlikte inceledikleri özet metinleri yine ortak görüş doğrultusunda kodlamış ve alanyazın desteği olarak birlikte temalaştırmıştır. Ayrıca özet metinlerde “Başlık kullanma”, “Metin yapısını koruma”, “Amaç belirtme ve sonuçlandırma”, “Özetleme anlayışları”, “Okuma” gibi doğrudan gözlenebilecek ve frekans olarak belirlenebilecek başlıklarda frekans ve yüzdeler verilmiştir. Bu süreç sonunda ortaya çıkan ve Şekil 1’de verilen “Biçimsel İnceleme”, “İçerik İnceleme”, “Dilbilgisi-Yazım”, “Gözden Geçirme”, “Özetleme Anlayışları” ve “Okuma” ana temaları ve alt temaları ile ilgili bulgular aşağıda sırayla açıklanmıştır.

BULGULAR

Öğretmen adaylarının özet metinlerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın alt soruları izlenerek tema tema verilmiştir. Gerekli durumlarda öğretmen adaylarının özet metinlerinden alıntılar yapılarak bulgular desteklenmiştir. Bulguları desteklemek için kullanılan alıntılarda öğretmen adaylarının metinlerinden değiştirilmeden alınan ifadelerin hangi öğretmen adayına ait olduğunu belirtmek için “Ö1” kısaltması ve yanında özetleri inceleme sürecinde verilen sıra numarası kullanılmıştır.

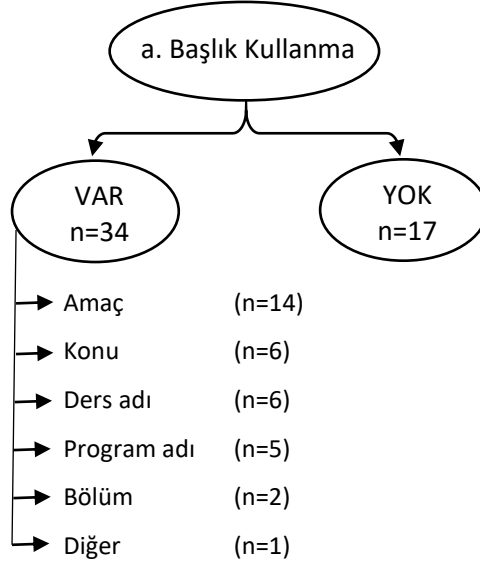
Tema I. Metni Oluşturma Biçimi

Araştırmanın ana tema olarak kabul edilen birinci alt sorusunda Türkçe öğretmen adaylarının bilgilendirici bir metni biçimsel olarak nasıl özetlediklerine cevap bulmak amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda “Biçimsel İnceleme” teması ortaya çıkmış ve bu temanın “Başlık Kullanma”, “Metin Yapısını Koruma” ve “Amaç Belirtme-

Sonuçlandırma” alt temalardan oluştuğu belirlenmiş ve bu temalardan elde edilen bulgular sırayla incelenmiştir.

a. Başlık Kullanma Alt Teması

Öğretmen adaylarının özetlerinde başlık kullanıp kullanmadıkları ve kullandıkları başlığın özelliklerine ilişkin bulgular Şekil 2’de verilmiştir.

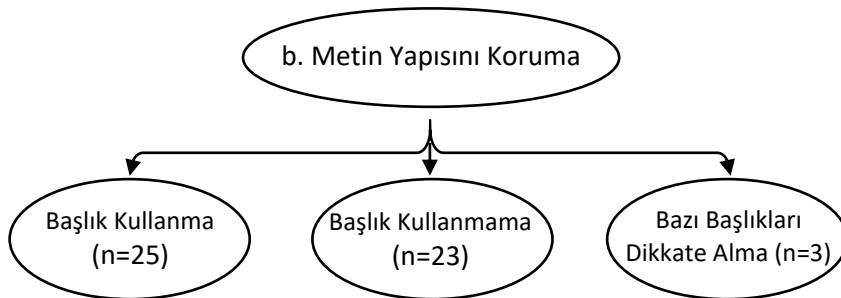

Şekil 2. Biçimsel İnceleme Teması: Başlık Kullanma Alt Teması

Analiz sonucunda öğretmen adaylarının 34’ü (yaklaşık %67’i) özetlerinde başlık kullanmış, 17’i (yaklaşık %33’ü) ise başlık kullanmamıştır. Başlık kullanan öğretmen adaylarından 6’sı verilen performans görevinin konusunu *“Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın ilk 19 sayfasının özetlenmesi”*, 6 öğretmen adayı özetleme görevinin yapıldığı dersin adını *“Öğretim Yöntem ve Teknikleri”*, 5 öğretmen adayı özetlemesi istenilen programın adını *“Türkçe Dersi Öğretim Programı”* başlık olarak kullanmayı tercih etmiştir. Yine bu öğretmen adaylarından 14’ü amaç-davranışı *“Özet”*, 1 öğretmen adayı özetlemesi istenilen konunun alt başlıklarından ilkinin kendisine başlık olarak seçmiştir. Öğretmen adaylarının 1’i ise *“...nın özellikleri”* gibi bu sınıflama dışında bir ifadeyi başlık olarak tercih etmiştir.

b. Metnin Yapısını Koruma Alt Teması

Bu bölümde öğretmen adaylarının metnin yapısını koruyarak özet yapıp yapmadıkları belirlenmiş ve metnin yapısını koruma ile ilgili elde edilen bulgular Şekil 3’te verilmiştir.

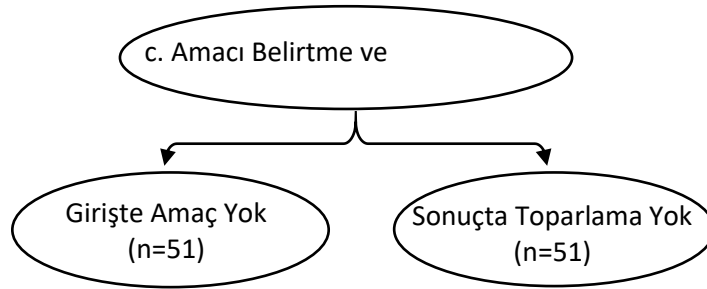

Şekil 3. Biçimsel İnceleme Teması: Metin Yapısını Koruma Alt Teması

Öğretmen adaylarının kendi özetlerine ana metnin yapısını farklı şekillerde yansıttığı görülmüştür. Özetlerde metnin yapısını korumaya ilişkin olarak 25 öğretmen adayı (%49'u) ana metnin başlıklarını özet çalışmalarında kullanırken, 23 öğretmen adayı (%45'i) ise başlık kullanmamıştır. Bu öğretmen adaylarından 3'ü (%6'sı) ise sadece bazı başlıkları dikkate alarak özetleme yapmıştır.

c. Amacı Belirtme ve Sonuçlandırma Alt Teması

Öğretmen adaylarının metni biçimsel olarak nasıl özetlediklerine ilişkin ortaya çıkan diğer alt tema "Amacı belirtme ve sonuçlandırma" ile ilgili bulgular Şekil 4'te verilmiştir.

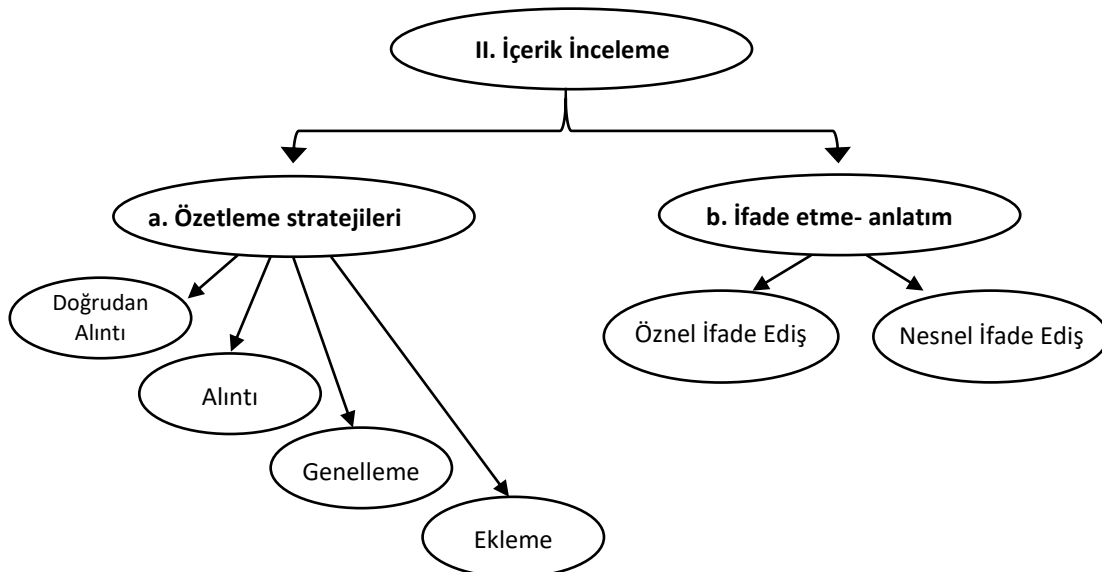

Şekil 4. Biçimsel İnceleme: Amacı Belirtme ve Sonuçlandırma Alt Teması

Öğretmen adaylarının tamamı özet metne başlarken kendi özetleme çalışmasında ne yaptığını, ne yapmak istediğini belirten hiçbir giriş ya da amaç ifadesi kullanmamıştır. Bu adayların özetleme sürecinde doğrudan doğruya kendi metinlerini oluşturdukları, sonuç bölümünde de öğretmen adaylarından sadece birinin "kısaca" zarfını kullanarak çalışmayı özetlediği belirlenmiştir. Diğer öğretmen adaylarından hiçbirinin çalışmalarını bitirdikten sonra toparlayıcı bitiriş ifadelerine yer vermediği ortaya çıkmıştır.

Tema II. İçerik İnceleme

Çalışmada ortaya çıkan ikinci temada öğretmen adaylarının bir metni özetlerken içeriği nasıl ifade ettikleri belirlenmiştir. İçerik incelenmesi sonucunda özet metinlerde "Özetleme Stratejileri" ve "İfade Etme-Anlatım" olmak üzere iki alt tema ortaya çıkmış ve elde edilen bulgular Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. İçerik İnceleme Teması ve Alt Temaları

Öğretmen adayı öğrencilerin özet metinlerinin içerik açısından incelenmesi ile adayların özetlemede kullandıkları stratejiler ve ifade etme-anlatım biçimleri belirlenmiştir. Bu inceleme ile elde edilen ve Şekil 5'te verilen bulgular aşağıda sırayla açıklanmıştır.

a. Özetleme Stratejisi Alt Teması

Öğretmen adaylarının hepsi özet metinlerinde özetleme stratejilerinden faydalanmıştır. Bu stratejileri kullanma durumları metnin içindeki paragraflarda ve alt başlıklarda değişiklik gösterdiğinden özet metinleri tek bir özetleme stratejisinde sınıflandırılmamıştır. Öğrencilerin özetlerinde kullandıkları özetleme stratejilerinin belirlenmesinde Çıkrıkçı (2008) tarafından önerilen ve özetleme sürecinde kullanılan stratejiler sınıflaması dikkate alınmıştır. Bu sınıflamaya göre ana metinden değiştirilmeden önermelerin aynen alınması, "Doğrudan alıntı"; ana metinden önerme gruplarının daraltılarak alınması, "Alıntı"; ana metindeki düşünce çatısının korunarak önermelerin özet metne genellenerek alınması; "Genelleme" ve ana metne yeni bazı birimlerin eklenmesine ise "Ekleme" denilmektedir. Öncelikle özet metinlerdeki alıntıların hangi stratejiye girdiği belirlenmiş ve daha sonra örnek ifadeler stratejilere göre sırayla verilmiştir.

Doğrudan Alıntı Örnekleri

Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanırken doğrudan alıntı yapma durumlarıyla ilgili örnekler aşağıda yer verilmiştir.

"... Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikleri TYÇ tarafından sekiz madde olarak tanımlanmıştır..."(Ö4)

"... Bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. (Ö24)

"... Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır..."(Ö41)

"... Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikleri TYÇ tarafından sekiz madde olarak tanımlanmıştır..." (Ö2)

Özetleme stratejilerinde yer alan doğrudan alıntılarla ilgili özet metinlerden alınan ifadelerde görüldüğü gibi öğretmen adayları özetleme yaptıkları ana metnin cümlelerini doğrudan alıntılanarak özet metinlerinde kullanmışlardır.

Alıntı Örnekleri

Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanırken alıntı yapma durumlarıyla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

"... Günümüzde teknolojinin gelişimi ve toplumun ihtiyaçlarının gelişimi bireylerden beklenenleri de etkilemiştir..."(Ö11)

"... Okul öncesi eğitimden sonra bireysel gelişimi dikkate alarak, zihinsel, duygusal, bedensel alanda gelişimi desteklemek..."(Ö33)

"... Türkçe Öğretim Programında her sınıf düzeyinde 8 tema işlenmelidir..."(Ö19)

"... Türkçe dersinde dil becerilerinin artması için metinlerden yararlanılır..."(Ö22)

Özetleme stratejilerinde yer alan alıntılarla ilgili özet metinlerden alınan ifadelerde görüldüğü gibi öğretmen adaylarının ana metnin ifadelerini daraltarak özet metinlerinde kullandıkları belirlenmiştir.

Genelleme Örnekleri

Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanırken genelleme yapma durumlarıyla ilgili örnek ifadeler özetlenerek aşağıda verilmiştir.

"...Programlar; okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve lise düzeyindeki öğrencilerin -gelişim süreçleri dikkate alınarak-ahlak, özgüven ve disiplin sahibi, milli ve manevi değerlerini benimseyen, sorumluluklarını yerine getiren bireyler haline gelmesini sağlar..."(Ö49)

"...Türkçe dersi öğretim programı; bireylerin konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmelerini; kendini ifade edebilme, dili iyi kullanabilme, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmeyi; sorgulayıp, araştıran, okuduğunu anlayan, estetik değerleri fark edebilen milli duygularını geliştirebilen bireyleri yetiştirmeyi amaçlar. Ve öğrencilere dil bilgisi ve yazım kurallarını aşamalı olarak vermeyi hedefler..."(Ö17)

"...Değerlerimiz ve yetkinlikler; bilgi, beceri ve davranışların arasında bütünlük kurar. "...Değerlerimiz bizim geleceğe aktaracağımız öz mirasımızdır..."(Ö38)

"...İlkokuldan başlayarak sırasıyla ortaöğretim, lise ve yükseköğretim zamanlarında verilen kazanımlar sayesinde bireyler, milli ve manevi değerleri benimsemiş ve bu değerlere sahip çıkan, vatandaşlık görevlerini bilen, ülkenin kalkınmasına katkıda bulunan bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır..."(Ö27)

Özetleme stratejilerinde yer alan genellemelerle ilgili özet metinlerden alınan ifadelerde görüldüğü gibi öğretmen adayları ana metindeki ifadelerin düşünce çatısını genelleyerek özet metinlerinde kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Ekleme Örnekleri

Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanırken ekleme yapma durumlarıyla ilgili örnek ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

"...Liseyi tamamlayan öğrencilerin ise bunlara ek olarak yurdumuzun kalkınmasında katkıda bulunan, ilgi ve yeteneklerine göre bir mesleğe ya da yükseköğretime hazır bireyler sağlamak. ..." (Ö26)

"...Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu eğitim programı incelendiğinde öğretmenler ve öğrenciler için pek çok fayda sağladığı görülmektedir. ..." (Ö10)

Özetleme stratejilerinde yer alan eklemelerle ilgili özet metinlerden alınan ifadelerde görüldüğü gibi öğretmen adayları ana metnin ifadelerine eklemeler yaparak özet metinlerini oluşturmuşlardır. Bu bulgulara dayalı olarak öğretmen adaylarının özetlerinde tek bir strateji yerine birçok stratejiyi birlikte kullandıkları belirlenmiştir.

b. İfade Etme-Anlatım Alt Teması

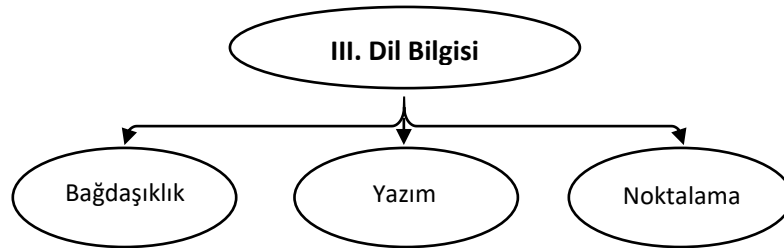
Türkçe öğretmenliği bölümü öğrencilerinin özetleri ifade etme ve anlatım yönüyle ele alındığında ise grubun büyük çoğunluğunun (% 86) ana metnin ifade ediş tarzına bağlı kaldığı ve nesnel bir tutumla metni ele aldığı ortaya çıkmıştır. Ancak bazı öğrencilerin (%14) ana metnin üslubundan uzaklaştığı ve öznel bir tutumla metni yorumladıkları görülmüştür. Öznel bir tutum izleyerek metni yorumlayan öğrencilerin ifadeleri aşağıda örneklendirilmiştir.

- “... Güzel, etkili ve anlaşılır kitap okumak istiyorsak okuma alışkanlığı kazanmalıyız. Güzel yazı yazmak istiyorsak yazımızı geliştirmeliyiz. Empati kurmak istiyorsak dinlemeyi bilmeliyiz. İyi iletişim kurmak istiyorsak konuşmamızı geliştirmeliyiz. ...”(Ö3)
- “... Türkçe dersi öğretim programlarının amaçlarına değinecek olursak”(Ö42)
- “... Türkçe öğretmeninin diksiyona da çok önem vermesi gerektiğini düşünüyorum bu konuda programın da benim gibi düşündüğünü birkaç cümlesinden anladım. Benim öğretim programından çıkardığım ve aklımda kalan özet bu kadar. ...”(Ö21)
- “... Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu eğitim programı incelendiğinde öğretmenler ve öğrenciler için pek çok fayda sağladığı görülmektedir. ...”(Ö27)
- “... Hoca bir nevi yol gösterici olmalıdır. ...”(Ö30)
- “... Türkçe dersi öğretim programını özel olarak özetlemeden önce öğretim programlarından bahsedelim. ...”(Ö41)
- “... Önemli olan nasıl bir birey olmak istediğin ve kendini nasıl şekillendireceğin örnek olarak çömlek ustası düşünelim topraktan vazo tabak seramikler yapıyor ama bundan öncesi o topraktı veya evde yemek yapmadan önce doğradığımız soğanlar maydanozlar bir anda yemeğe dönüşmedi veya annemizin yaptığı o güzelim ev kekleri un şeker karışımı ile bir kek haline geldi içine limon doğradı ve limonlu kek oldu limon eklemeseydi düz bir kek olacaktı ama limon ekleyerek bir lezzet değişik bir aroma kattı. Limon sevmeyenin yiyemeyeceği ama seveninde bayılacağı bir kek oldu Yani demem o ki insan da neye eğilimi varsa oraya yönelir. Bende diyorum ki insan insanlıktan çıkmadan şu insanlığa bir çözüm bulalım eğitim diyorum doğru eğitim temelden küçük yaştan doğru öğretmenler ve materyaller ile geleceğimizi kurtarabilir ve temizleyebiliriz ...”(Ö47)
- “... Türkçe dersi öğretim programı oldukça kapsamlı bir kitaptır. Bunu anlayabilmek için kitapta bulunan içeriklerin okunması yeterlidir. ...”(Ö51)

Örnekler ifadelerden görüldüğü gibi öğretmen adayları yaptıkları özetlerde nesnellikten uzaklaşarak, özet metinlerinde ana metnin konusuna dair kendi düşüncelerine yer vermişlerdir.

Tema III. Dil Bilgisi

Türkçe öğretmen adaylarının özet bir metni oluştururken dil bilgisi ve yazım kurallarını nasıl kullandığına ilişkin ortaya çıkan “Bağdaşıklık”, “Yazım” ve “Noktalama” alt temaları Şekil 6’da verilmiştir.

Şekil 6. Dil Bilgisi Teması ve Alt Temaları

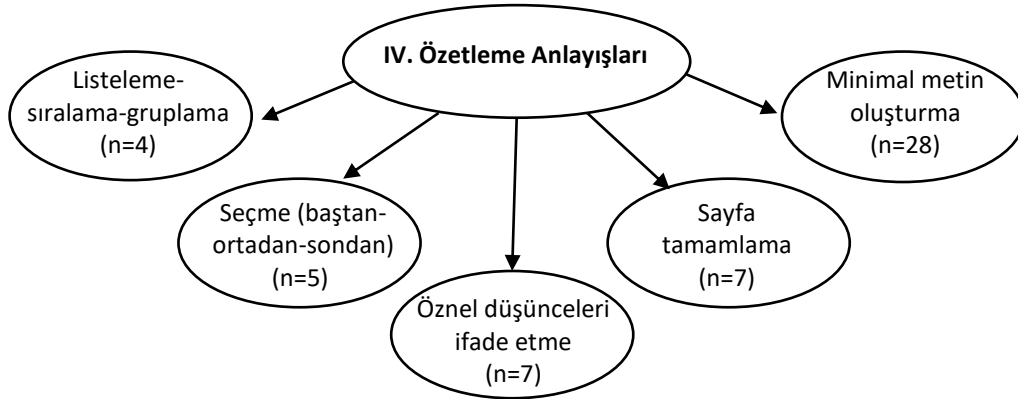
Öğretmen adaylarının özet çalışmaları bağdaşıklık, yazım ve noktalama kuralları alt temaları çerçevesinde incelendiğinde öğretmen adaylarının hepsinin özet metinlerinde çeşitli hataların var olduğu belirlenmiştir. Bazı özet metinlerde fazla olan hataların, bazılarında ise az olduğu görülmüştür. Özet metinlerden alınan ve bağdaşıklık, yazım ve noktalama hatalarının yer aldığı örnek ifadeler koyu ve italik yazılmış ve altı çizilerek aşağıda örneklendirilmiştir.

- “... Günümüzde teknolojinin gelişimi ve toplumun ihtiyaçlarının gelişimi bireylerden beklenenleri **de** etkilemiştir (**Özet metnin ilk cümlesi**)
- “... Programlar; okul öncesi, ilköğretim ortaöğretim ve lise düzeyindeki öğrencilerin gelişim süreçleri dikkate alınarak-ahlak, özgüven ve disiplin sahibi, milli ve manevi değerlerini benimseyen, sorumluluklarını yerine getiren bireyler haline gelmesini sağlar.
- “... **Programların yolunda verilen eğitimin** amacıyla bireye bilgi aktarmanın yanında değerler ve yetkinliklerle beraber bireyin sahip olması gereken davranışlarda önemli bir yer tutar.
- “... Bu belirlenen yetkinlik alanları bireylerin düşünmesine, anlam çıkarmasına, sosyal **ilişkilerde ki** rollerine, **problemlere karşı çözüm yürütmelerine** ve farklı kültürde insan ilişkileri ve bu insanlarla iletişim kurma gibi temel becerileri kazandırmayı hedeflemektedir...”
- “... Kişileri yetiştirmek amacıyla hizmet edecek öğretim programları bilgiyi **direk** olarak aktaran şekilde değil de bireysel farklılıkları dikkate **alarak**, beceri kazandırmayı hedefleyen sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır...”
- “... **Milli eğitim bakanlığı** da içinde bulunduğumuz yıllara göre düzenlemeler yaparak yeni öğretim programını ortaya koyarlar...”
- “... Bilimde ve teknolojiye değişimler olduğu için bazı kavramlar da **(bu değişimlerden)** etkilenmiştir. **(Kim?)** Problem çözen, eleştiren, empati yapabilen vb. niteliklerdeki kişileri tanımlar. **(Kim/Ne?)** salt bilgi aktarmaz aksine bireysel farklılıklara dikkat eden bir yapıda hazırlanmıştır. Sarmal yaklaşım ve bütünsel bir kerede kazandırılması hedeflenen öğrenme çıktıları vardır. **(Kim/Ne?)** Anlamlılık, kalıcılık, sağlamlık ve çevresi ile bütünleşmiş öğretim programları toplamı olmuştur...”
- “... Öğrencin sınanmayarak öğretime geri dönüt verilmesi, **öğretilmek istenen kazanımın hedefine varıp varmaması** bu ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla karar verilecektir...”
- “... **Eğitim sistemimiz sadece öğrenciyi akademik yönden başarılı yapma hedefinde değil ona sevgi, saygıyı öğretmektir...**”
- “... Eğitim sistemimiz bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. **Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatında ihtiyaç duyacağı yetkinlikler kazandırmak...**”

Sınırlı sayıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere öğretmen adaylarının yazdıkları özetler özne ve yüklem uyumsuzluğu, cümlelerde bazı öğelerin eksikliği, yazım yanlışları, noktalama ve bağdaştırma hatalarını içermektedir. Ancak öğretmen adaylarının bilgisayarda Word yazım programını kullanma ve klavye ile yazma becerilerinin az olmasının bu hataların ortaya çıkmasında rol oynadığı da gözlenmiştir.

Tema IV. Özetleme Anlayışları

Türkçe öğretmen adaylarının bir metni özetleme anlayışlarının neler olduğunun belirlendiği bu temada “Listeleme”, “Seçme”, “Öznel Düşünceleri İfade Etme”, “Sayfa Tamamlama” ve “Minimal Metin Oluşturma” alt temaları ortaya çıkmış ve bu temalar Şekil 7’de verilmiştir.

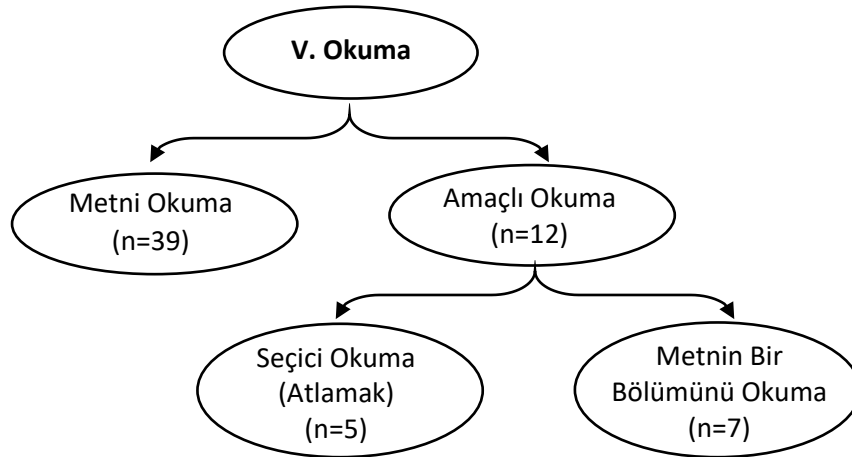

Şekil 7. Özetleme Anlayışları Teması ve Alt Temalar

Şekil 7’de görüldüğü üzere öğretmen adaylarının 28’i (%55) özet yapmayı ana metnin hacimsel olarak daraltılması yani minimal metin oluşturma olarak düşünmüştür. Öğretmen adaylarının 7’sinin (%14) özet yapmayı konu hakkındaki öznel düşüncelerini ifade aracı olarak gördükleri belirlenmiştir. Yine bu adayların 7’sinin (%14) özet yapmayı ana metnin içeriğini dikkate almadan sayfa tamamlama olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının 5’nin (%10) ana metnin başından sonundan ve ortasından okumalar yaparak ana metnin bu bölümlerine özetlerinde yer verdikleri gözlenmiştir. Adayların 4’ünün (%7) ana metnin içeriğini listelerek aktarmayı özetleme olarak yansıttıkları gözlenmiştir.

Tema V. Okuma

Türkçe öğretmen adaylarının özetleyecekleri metni nasıl okuduklarının ele alındığı bu temada “Metni Okuma” ve “Amaçlı Okuma” alt temaları ortaya çıkmış ve bu temalar Şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 8. Okuma Teması ve Alt Temalar

Öğretmen adaylarının özetlemeleri için verilen ana metni okuyup okumadıklarına yönelik göstergeler yaptıkları özetler üzerinden belirlenmiştir. Şekil 8’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarından 39’u (%76) özetlerinde metinde yer alan bölümlere yer vermeleri ana metnin tamamını okumuş olduklarını göstermiştir. Öğretmen adaylarının 12’si (%24) özetlerinde ana metnin bazı bölümlerine ya da ilk birkaç başlığa yer vermiş olmaları ana metnin tamamını okumadıklarını göstermiştir. Ana metnin tamamını okumayıp amaçlı okumalar yapan öğretmen adaylarından 7’sinin ana metnin ilk bölümlerini okuduğu; 5’inin ise ana metnin bazı bölümlerini atlayarak baştan, ortadan ve sondan okumalar yaptığı görülmüştür.

Tema VI. Gözden Geçirme

Türkçe öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının özetlerini yazdıktan sonra özet metinlerini gözden geçirip geçirmedikleri belirlemek için özetlerdeki hatalar dikkate alınmıştır. Özet metinlerdeki, bir metin içindeki yapısal özelliklerin (punto, yazı karakteri, sayfa düzeni...) farklı olması; satır ortalarında ve satır sonunda yer alan hece bölme çizgisinin yer alması ya da almaması; büyük ve küçük harf kullanım kurallarının göz ardı edilmesi; bilgisayarın yazı düzenleyicisinin, hata vurgulayıcılarının aktif olması ama hataların giderilmemiş olması gibi durumlar öğretmen adaylarının çoğunun yaptığı özeti gözden geçirmediklerinin bir göstergesi olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda öğretmen adaylarının özetlerini bitirdikten sonra baştan sona gereği gibi tekrar okumadıkları, gözden geçirmedikleri, kontrol ederek gerekli düzenlemeleri yapmadıkları ortaya çıkmıştır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adayları Türkçe dersi öğretim programının açıklamalar kısmında yer alan bilgilendirici metni özetlemiştir. Öğretmen adaylarının yaptıkları özetleme çalışmaları "Biçimsel İnceleme", "İçerik İnceleme", "Dilbilgisi-Yazım", "Gözden Geçirme", "Özetleme Anlayışları" ve "Okuma" olmak üzere toplam altı temaya göre incelenmiştir. Yapılan betimsel ve içerik analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulardan elde edilen sonuçlar tema sırasına göre aşağıda verilmiştir.

Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının %67'sinin özet metinlerinde başlık kullandığı, %33'ünün ise başlık kullanmadığı belirlenmiştir. Başlık kullananların ise başlıklarını genel olarak ana metinden aynen alıntı yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bu sonucu destekler nitelikte olan Okuyan Yazıcı ve Gedikoğlu'nun (2011) Türkçe ve edebiyat öğretmenleri ile yaptığı çalışmada ise öğretmenlerin %87'sinin özetlerinde başlık kullanmadıkları, başlık kullananların ancak %7'sinin başlıklarının yeterli düzeyde olduğu belirlenmiştir. Türkçe öğretmeni adayları ile yapılan bir başka çalışmada ise öğretmen adaylarının yapılandırılmış başlık kullanımında yetersiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının başlık seçimindeki ölçütlerinin farklı olduğu (konu adı, ödev adı, program adı, ilk bölümün başlığını metne başlık verme, amaç davranışı ifade etme), kendilerine özgü başlık oluşturmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Erdem, 2012; Kurnaz ve Akaydın, 2015; Susar ve Akkaya, 2009).

Yine biçimsel olarak ana metnin başlık yapısını özet metinde koruyup korumadıklarına bakıldığında ise öğretmen adaylarının yaklaşık yarısının (%49) ana metnin yapısını koruduğu, diğer yarısının ise ana metnin yapısını korumadığı ya da ana metnin bazı bölümlerini kullanmayı tercih ettikleri görülmüştür. Özet metinleri paragraflara ayırmada ise ana metnin başlık yapısını dikkate alan öğretmen adaylarının paragraf kullanma durumları ile başlık kullanma durumlarının paralellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına benzer olarak İngilizce öğretmen adaylarının özetleme stratejilerinin kullanım tercihlerini belirleyen çalışmada da öğretmen adayların ana metnin yapısını dikkate alma stratejisini kullanma durumlarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Deneme, 2009).

Özet metinlerin bir amaç cümlesiyle başlaması beklenen bir durum olmasına rağmen öğretmen adaylarının hiçbir özetlerinde giriş cümlesi ya da paragrafı kullanmamıştır. Yine düşüncelerin toparlanarak ifade edilmesi

özetlerin sonuç bölümünde beklenen bir durumdur ancak bir öğretmen adayının özeti hariç diğer özetlerde sonuç cümlesine yer verilmemiştir. Özet metinlerin içeriği yansıtma temasında öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini (doğrudan alıntı, alıntı, genelleme, ekleme) kullanma durumlarının belirgin bir eğilim göstermediği bir özet çalışmasında stratejilerinin tamamının yer alabildiği görülmüştür. Çıkrıkçı'nın (2008) ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmanın sonucunda da öğrencilerin sınıf kademesi arttıkça ana metinden doğrudan alıntılama yapma durumlarının azaldığı ancak metnin içeriğinde tutarlılık sorununun arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen adaylarının %86'sının özet metinlerin içeriğini ifade ederken ana metnin anlatım tarzına bağlı kaldıkları yani metni nesnel görüş tarzıyla ifade ettikleri, öğretmen adaylarının %14'ünün ise içeriği yansıtırken ana metnin ifade yapısından uzaklaştıkları, öznel görüşleriyle metnin içeriğini oluşturmaya çalıştıkları görülmüştür. Doğan ve Özçakmak'ın (2014) Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediklerini özetleme ile ilgili yaptıkları çalışmada da benzer bir sonuç olarak; öğretmen adaylarının bakış açısını kullanma konusundaki başarılarının değişkenlik gösterdiği, anlatım kipini doğru kullanmada ise yetersiz oldukları belirlenmiştir.

Bağdaşıklık, yazım ve noktalama temasında ise özet metinlerdeki hatalardan hareketle öğretmen adaylarının yazım ve noktalama kuralları tam bilmedikleri, kullanım alışkanlığı edinemedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu hataların bilgisayarda yazma programları ve klavye kullanma alışkanlığı ile ilgili olabileceği de göz ardı edilmemiştir.

Bilgilendirici bir metni özetleme biçimleri ve içeriği yansıtma yaklaşımlarından yola çıkılarak öğretmen adaylarının özetleme anlayışları ortaya çıkarılmıştır. Öğretmen adaylarının %55'inin özet metni, ana metnin küçültülmüş hali olarak anlamlandırdığı belirlenmiştir. Doğan ve Özçakmak (2014) ile Zenci (2020) yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin ana metni kısaltma konusunda yeterli başarıyı gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Özetleme yaparken ana metnin okunup okunmadığı incelendiğinde ise metnin tüm bölümlerinin özet çalışmada yer alıp almadığına dikkat edilmiş ve öğretmen adaylarının %76'sının ana metni baştan sona okuduğu görülmüştür. Alanyazında yapılan iki çalışmada öğretmen adaylarının özet metne başlamadan önce metnin tamamını okudukları sonucuna ulaşılmıştır (Eyüp, Stebler ve Yurt, 2012; Zenci, 2020). Ancak özet metinlerde ana metindeki bazı başlıklara ya da ana metnin bir bölümüne yer veren öğretmen adaylarının metnin tamamını okumadığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının özet metinlerini gözden geçirilip geçirilmediğinin belirlendiği temada ise özet metinlerde yer alan sayfa yapısı, punto çeşitliliği, yazım-noktalama hataları, bağdaşıklık... gibi sebeplerle öğretmen adaylarının yaptıkları özetlemeleri gözden geçirmedikleri ortaya çıkmıştır.

Çalışma sonucunda Türkçe öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının özet metinlerinde "Başlık kullanma", "Metni kendi cümleleri ile ifade etme", "Metinde yazarın bakış açısını kullanma", "Kısaltma yapma" ve "Dilbilgisi ve yazım" konularında gözle görülür eksikliklerinin ve hatalarının olduğu belirlenmiştir.

ÖNERİLER

Araştırma bulgularına dayalı olarak verilen sonuçlar doğrultusunda öğretmen adaylarının kendi özetlerini nasıl yaptıklarına ilişkin farkındalık çalışmalarının yapılması bir öneri olarak getirilebilir. Ayrıca öğretmen adaylarının bilinçli bir özetleme yapabilmeleri için özetleme kavramını ve bu kavramın pedagojik özelliklerini iyi bilmeleri gerekmektedir. Her ne kadar Türkçe dersi öğretim programında 5. sınıftan başlayarak “Dinlediklerini/ izlediklerini özetler.” ve “Okuduklarını özetler.” kazanımlarına yer verilse de özetlemenin doğrudan öğretilmesine yönelik başka kazanım öğretim programlarında yer almamaktadır. Öğrencilerin özetlemeyi eğitim sürecinde örtük öğrenmelerle öğrenmesi beklendiği söylenebilir. Bu bağlamda özetlemeyi öğretmek uzun soluklu bir yaklaşımla yapılmalı ve özellikle öğretmen adaylarının özetlemeyi öğretme konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Bunun için öğretmen yetiştiren kurumlarda derslerle bütünleştirilmiş özetleme çalışmalarına yer verilmelidir.

Yine ders programlarında özetleme sadece kazanım düzeyinde değil bir konu başlığı ile ayrıca öğretilmelidir. Bunun için sadece Türkçe ya da Türk Dili Edebiyatı değil tüm derslerin öğretim programlarında, ders kitaplarında vb. kaynaklarda özetleme öğretilmesi gereken bir içerik ya da bir beceri olarak yer almalıdır.

Geleceğin öğretmenlerinin yetiştirildiği eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının yaptığı ödev, proje, sınav, performans görevi vb. uygulamalarda özetleme ölçütleri doğrultusunda yapılması ve değerlendirilmesi adayların özetleme becerilerinin geliştirilmesinde katkı sağlayacak uygulamalar olarak önerilebilir.

ETİK METNİ

“Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir. Makalenin etik kurul izni Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/Yayın Etiği Kurulu tarafınca 02.06.2021 tarih GO 2021/210 sayılı kararı ile alınmıştır”.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya %50 ve %50 olmak üzere eşit oranda katkı sağlamışlardır. Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Anderson, V., Babadoğan, C., & Hıdı, S. (1988). Özetlemenin öğrencilere öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, January, 28-28.

Babar, S. (2013). Text summarization: An overview.

https://www.researchgate.net/publication/257947528_Text_SummarizationAn_Overview adresinden 10 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1) , 231-274.

Baykul, Y., & Turgut, M. F. (2014). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. Pegem Akademi Yayıncılık.

- Bulut, P. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinin özetleme stratejilerinin değerlendirilmesi: Türkçe dersi örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi.
- Bulut, P., & Akyol, H. (2014). Summarizing strategies of the primary school 5th grade students and teachers. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 36-48.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). Örneklem yöntemleri. <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> adresinden 5 Mart 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Çetinkaya, G., Şentürk, R., & Dikici, A. (2020). Özetleme stratejilerinin kullanımı ile özetleme başarımı arasındaki ilişki. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 583-600.
- Çıkrıkçı, S. S. (2008). İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi. *Dil Dergisi*, (141), 19-35.
- Deneme, S. (2009). İngilizce öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 5(2), 85-91.
- Doğan, Y., & Özçakmak, H. (2014). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlendiğini özetleme becerilerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 153-176.
- Doğan, Y., & Özçakmak, H. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlendiğini özetleme becerilerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (28) , 153-176.
- Duran, E., & Özdil, Ş. (2019). Metin özetleme becerisinin geliştirilmesine yönelik bir eylem araştırması: Grst tekniği. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(221), 215-230.
- Epçaçan, C. (2018). Okuma ve anlama becerilerinin öğretim sürecine etkisi üzerine bir değerlendirme. *Electronic Turkish Studies*, 13(19).
- Erdem, C. (2012). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Özetleme Stratejilerini Kullanım Tercihleri ve Metin Dil Bilimsel Bir Özetleme Çalışması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 36.
- Eyüp, B., Stebler, M. Z., & Yurt, S. U. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanmadaki eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22.
- Görgeç, İ. (1999). Özetleme becerisinin öğrencilere öğretimi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*. 62, 22-28.
- Hovy, E. & Yew Lin C. (1999). Automated text summarization in SUMMARIST, MIT Press, 1999, pages 81–94.
- Idris, N., Baba, S., & Abdullah, R. (2011). Identifying students' summary writing strategies using summary sentence decomposition algorithm. *Malaysian Journal of Computer Science*, 24(4), 180-194.
- Karatay, H., & Okur, S. (2012). Öğretmen adaylarının öyküleyici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri. *International Journal of Social Science*. 5(7). 399-420
- Kurnaz, H., & Akaydın, Ş. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 141-156.
- Llorent, E. (2006). Text Summarization: An Overview. <https://www.dlsi.ua.es/~elloret/publications/TextSummarization.pdf> adresinden 10 Şubat 2022 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

- Moratanch, N., & Chitrakala, S. (2017). A survey on extractive text summarization. In *2017 international conference on computer, communication and signal processing (ICCCSP)* (pp. 1-6). IEEE.
- Okur, S. (2011). *Türkçe ve sınıf öğretmeni adaylarının Türkçe dersi öğretim araçlarındaki okuma metinlerini özetleme becerileri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Okuyan Yazıcı, H., & Gedikoğlu, G. Y. (2011). Öğretmenlerce üretilen yazılı özet metinlerin niteliksel özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 1007-1020.
- Ozan Leylum, Ş., Odabaşı, H. F., & Kabakçı Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 369-385.
- Özçakmak, H. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının not alarak dinlemede özetleme stratejilerini kullanma becerileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Seggie, F. N., & Bayyurt, Y. (2015). Nitel araştırma. Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Senemoğlu, N. (2007). Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya. Anı Yayıncılık.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Susar, F., & Akkaya, N. (2009). University students for using the summarizing strategies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2496-2499.
- Ülper, H., & Karagül, S. (2011). Özetleme becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlikler: Ders kitapları temelinde bir araştırma. *Türkçe Öğretimi Üzerine Çalışmalar. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, 145-155.
- Williams, A. R. (2012). Using Text Messaging to Summarize Text. *Srate Journal*, 21(1), 24-28.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Zenci, S. Ç. (2020). Öğretmen Adaylarının Metin Özetleme Stratejilerini Kullanım Tercihleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 21(21), 341-359.